Skolinspektionen

Bilaga 1

Rapport
2012-05-18
Dnr 400-2011:6547

Rapport

efter kvalitetsgranskning av skolornas arbete med demokrati och värdegrund vid Grindtorpsskolan i Botkyrka kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Grindtorpsskolan

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolornas arbete med demokrati och värdegrund i grundskolans senare år under våren 2012. Granskningen vid Grindtorpsskolan i Botkyrka kommun ingår i detta projekt.

Grindtorpsskolan besöktes den 27-30 mars. Ansvariga inspektörer har undervisningsrådet Per Eng och utredaren Partow Khademi varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av skolornas arbete med demokrati och värdegrund genomförs i sammanlagt 17 grundskolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Grindtorpsskolan

Grindtorpsskolan ligger i tätorten Alby i Norra Botkyrka och har drygt 520 elever från förskoleklass till årskurs 9. Skolan består i huvudsak av elever med annat modersmål än svenska. Grindtorpsskolan är också en mottagningsskola för nyanlända elever.

Skolan leds av en rektor som tillträdde sin tjänst höstterminen 2011. Rektorn har till sin hjälp två biträdande rektorer varav en har ett ansvar för F-5 verksamheten och den andra för årskurserna 6-9. Skolans personal är indelad i arbetslag. Grindtorpsskolan har också sedan vårterminen 2010 anställt en specialpedagog som bland annat handleder lärare som undervisar i de högre årskurserna.

Resultat

Skolorna ska enligt skollagen och läroplanen bidra till att eleverna utvecklar sådan *medborgerlig kompetens* som behövs för att leva, verka och utöva ett aktivt medborgarskap i ett demokratiskt samhälle.[1] Detta arbete kräver av skolorna att de hos eleverna

1) förankrar grundläggande demokratiska *värderingar* som det svenska samhället enligt lagstiftningen vilar på, däribland tolerans, jämlikhet, solidaritet samt respekt för mänskliga rättigheter och för vår gemensamma miljö

2) utvecklar *kunskaper* om politik och samhälle, dvs. teoretisk kunskap om hur demokratin fungerar, samt andra kunskaper som behövs för att aktivt kunna delta i samhällslivet

3) främjar vissa *förmågor* i form av praktiska färdigheter som alla behöver för att leva och verka i ett demokratiskt samhälle, såsom läskunnighet, informationssökningskompetens, självständigt och källkritiskt tänkande samt kommunikationsförmåga, men också praktisk erfarenhet av ansvarstagande, delaktighet och inflytande.

Kvalitetsgranskningen har med utgångspunkt i detta gjort en bedömning av om undervisningen och kommunikationsklimatet på Grindtorpsskolan, ger eleverna förutsättningar att tillägna sig medborgerlig kompetens i form av grundläggande värden, kunskaper och förmågor, som de enligt styrdokumenten behöver. De utvecklingsområden inom ramen för de båda områden som granskningen spänner över som bedöms föreligga på skolan redovisas nedan, under respektive granskningsområde. *Det första* berör skolans kommunikationsklimat på en övergripande skolnivå inklusive rektors ansvar för att det finns en helhetssyn och gemensam arbetsstrategi då det gäller skolans demokrati- och värdegrundsuppdrag. *Det andra* avser kommunikationsklimatet på klassrumsnivå och lärarnas ansvar för demokrati- och värdegrundsuppdraget i den undervisning som bedrivs i enskilda ämnen. Inom varje granskningsområde kan det alltså förekomma flera olika utvecklingsområden.

---

[1] Skollagen (2010:800) 1 kap. 4, 5 och 10 §§ samt 10 kap. 2 §; Lgr11, *Läroplan för grundskolan, fritidshemmet och förskoleklassen* (2011), 1. Skolans värdegrund och uppdrag, 2.1. Normer och värden, 2.2. Kunskaper, 2.3. Elevernas ansvar och inflytande, 2.8. Rektors ansvar samt 3. Kursplaner avseende de ämnen i vilka lektioner har besökts. Se även *Litteraturöversikt inför kvalitetsgranskning med inriktning mot skolans arbete med demokratiuppdraget och värdegrunden*, Ekman (2011) på www.skolinspektionen.se/demokrati.

Förhållningssätt och kommunikationsklimat på skolnivå

Det kvalitetsaspekter som beskrivs och diskuteras under denna rubrik uppehåller sig kring huruvida rektor och lärare tar ansvar för att det råder ett tillåtande diskussionsklimat på skolan och om rektor säkerställer att samsyn och en gemensam strategi genomsyrar skolans demokrati- och värdegrundsarbete.

Skolans kommunikationsklimat

Lokalerna på Grindtorpsskolan är moderna och ljusa, bland annat beroende på att vissa av byggnadens ytterväggar, inklusive huvudentrén, är av glas. Tillika har huset glasväggar mellan lektionssalar och de gemensamma utrymmena vilket underlättar möjligheten för både elever och personal att synas och ta kontakt med varandra. I intervjun med skolledningen framkommer också att skolans satsning med relativt små undervisningsgrupper[2] är tänkt att underlätta kommunikationen mellan elever och lärare.

I den enkät som lärarna ombeds besvara i samband med Skolinspektionens besök uppger en majoritet av lärarna att de upplever ett öppet samtalsklimat på skolan. I motsvarande elevenkät svarar en majoritet av eleverna att på Grindtorpsskolan respekterar elever och lärare varandra. Överlag uppges kommunikationsklimatet mellan vuxna och elever vara relativt gott. Exempelvis är det inspektörernas intryck vid lektionsobservationerna att lärarna rent generellt, men med något undantag, har en respektfull hållning och ton gentemot eleverna. Vidare noterar inspektörerna att lärarna överlag är bra på att säga ifrån när de hör eleverna använda glåpord mot varandra eller skratta vid fel tidpunkt som till exempel när elever redovisar sina arbeten.

Samtalsklimatet elever emellan förefaller däremot vara varierande. I ämnet idrott och hälsa integreras nyanlända elever med de ordinarie eleverna i den besökta klassen och inspektörernas intryck är att stämningen mellan dessa båda elevgrupper under lektionspasset är positiv och respektfull. Exempelvis genomför eleverna olika övningsmoment i blandade grupper i en trivsam och hövlig atmosfär. Dock i andra ämnen som inspektörerna observerar finns det en avsaknad av studiero både i och utanför klassrummet. Exempelvis försvårar den höga ljudnivån under vissa lektioner möjligheten att bibehålla ett fungerande klimat som ger utrymme för meningsutbyten mellan eleverna. Det är inte ovanligt att elever avbryter varandra i helklassdiskussioner eller pratar för högt när gruppdiskussioner pågår. Lektionsobservationerna visar också att några

[2] Ungefär 15-20 elever per undervisningsgrupp i årskurs 6 -9.

lärare inte förmår i tillräcklig utsträckning att säkerställa ordningen. Beträffande skolans kommunikationsklimat ger också lärarna skolan ett lågt omdöme i den verksamhetsbedömning som både rektor och lärare på Grindstorpsskolan har fyllt i inför Skolinspektionens besök.[3]I intervjuer med såväl elever som lärare framkommer, att när läraren bestämmer var eleverna ska sitta förbättras kommunikationsklimatet i klassen. Detta gäller såväl grupp- som helklassdiskussioner. Inspektörerna noterar också att ljudnivån i de gemensamma utrymmena ibland är hög, när elever arbetar med gruppuppgifter utanför lektionssalen. Vid faktagranskningen uppger rektorn att elever som vistas utanför klassrummen har på grund av skolans utformning inte över tid till fullo lärt sig att använda och respektera det så kallade plaza-utrymmet som omger klassrummen och att vid de tillfällen då elever arbetar tillsammans med pedagogerna är stämningen en annan.

Av elev- och lärarintervjuer framkommer att inte alla lärare tillämpar skolans ordningsregler. Detta bekräftas även vid intervjuer med såväl skolledningen som övrig personal. Inspektörerna noterar också att elever använder vid flera tillfällen mobiltelefoner i privat syfte under lektionstid, trots att skolans ordningsregler uppmanar till att mobilerna ska vara avstängda. Vidare framgår av samma intervjuer att vissa lärare tillämpar matsalens ”vett- och etikett regler” enbart när det handlar om de egna eleverna och alltså inte ingriper för att upprätthålla den allmänna ordningen.

Vid intervjuer och samtal med elever samt i intervjun med skolledningen framgår att samtalsklimatet elever emellan ibland kan vara hårt och att det emellanåt kan resultera i att några elever upplever att de har blivit kränkta. Av samma intervjuer framgår dock att skolan har bra rutiner när det gäller att omedelbart ingripa i samtliga fall där elever känner sig kränkta. Vidare framkommer av intervjuer och samtal med elever samt i intervjun med skolledningen att även enstaka fall där elever upplever att vuxna muntligen har kränkt dem har förekommit. Exempelvis framgår vid elevintervjuer att enstaka lärare har haft en tendens att skrika mot elever eller kommentera elevernas klädsel på ett negativt sätt. Av samma intervjuer framkommer att skolledningen är konsekvent med att utreda samtliga fall där kränkningar har påträffats. Vidare fram-

[3] Verksamhetsbedömningen innehåller värderande frågor om skolans arbete med demokrati och värdegrund. Frågorna utgår ifrån en 1 - 4 skala där 1 står för ”stämmer inte alls” och 4 står för ”stämmer i hög grad”. På påståendet ”Det råder högt i tak på skolan i allmänhet, vilket också präglar undervisningen i de enskilda klassrummen” ger lärarna Grindtorpsskolan”2” i bedömning.

går av intervjun med rektorn att han alltid informerar huvudmannen om en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling. Resultatet av Skolinspektionens elevenkät visar också att en majoritet av eleverna svarar instämmande i påståendet ”I min skola reagerar de vuxna på skolan om de får reda på att en elev blivit illa behandlad”. Vid faktagranskningen uppger rektorn att huvudmannen och rektorn under våren 2012 genomför en oberoende internutredning i de högre årskurserna om den eventuella förekomsten av kränkande behandling i arbetslaget. Vidare uppger rektorn att detta också görs i syfte att förstärka de förebyggande åtgärderna så att de blir verkningsfulla.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att på Grindtorpsskolan behöver kommunikationsklimatet förbättras såväl i klassrummet som i de gemensamma utrymmena. Vidare behöver rektorn och lärarna i högre utsträckning säkerställa att skolan utvecklar ett gemensamt synsätt i syfte att förbättra samtalsklimatet. Rektorn behöver också förstärka det förebyggande arbetet mot kränkningar i skolan. En utredning rörande den eventuella förekomsten av sådana kränkningar pågår på skolan och Skolinspektionen kommer att följa upp resultatet inom ramen för den regelbundna tillsynen av Botkyrka kommun hösten 2012.

Skolans samsyn och arbetsstrategi

Skylten på en av glasdörrarna vid entrén visar följande ord: ”Hit är du alltid välkommen. Här vill vi att du lever, lär och påverkar. Skolan är till för dig”. Vid intervjun med skolledningen framgår att skylten är en symbol för Grindtorpsskolans vision om att skapa förutsättningar för varje elev att välja sitt eget liv i en framtid med nya kompetenskrav. I skolans arbetsplan för läsår 2011/12 påpekas att värdegrunden och de demokratiska principerna måste ”hållas levande i vardagens *handlingar* och *reflektioner* och bli synliga i mötet med elever och medarbetare”. Rektorn berättar vid intervjun att en viktig del i detta är att eleverna måste känna att de blir lyssnade till och tagna på allvar. Vidare framkommer vid intervjun med rektorn att citatet syftar på att de vuxnas och elevernas ageranden ständigt måste analyseras i syfte att säkerställa att man följer skollagen- och läroplanens krav beträffande demokrati- och värdegrundsuppdraget. Som ett led i detta deltar skolans specialpedagog på lektionerna bland annat för att ge råd om hur man på bästa sätt kan förhålla sig och nå eleverna i undervisningssammanhang.

Grindtorpsskolan har sedan höstterminen 2011 tagit bort kursen livskunskap från schemat, då detta oftast resulterade i tillfälliga insatser avskilt från kunskapsuppdraget. Istället satsar skolan, enligt rektorn, på att bedriva demokrati-

och värdegrundsarbetet i själva undervisningen samt på att förbättra arbetet i klassråden och mentorstiden. Vid några av de lektioner som inspektörerna deltar i uppstår situationer där demokrati- och värdegrundsarbetet aktualiseras och tillämpas på ett godtagbart sätt. Exempelvis noterar inspektörerna att en lärare lägger en kort stund i början av sin lektion för att dämpa stämningen i klassen då en konflikt mellan några elever hade inträffat under rasten. Ett annat exempel på detta, som inspektörerna observerar, är hur en lärare med omsorg handleder två elever i att lösa en konflikt i samband med en examinationsuppgift.

Under innevarande år har skolan haft ett tematiskt arbete kring miljömedvetenhet, vilket bland annat innebär att flera lärare arbetar ämnesövergripande. I de högre årskurserna har detta upplägg ingått i ett samarbetsprojekt med Tekniska museet och Världsnaturfonden och kommer också att utmynna i en elevproducerad tidskrift. Vid besöket observerar exempelvis inspektörerna när elever från samtliga klasser i årskurs 8 med hjälp av bildspel presenterar olika infallsvinklar på temat hållbar utveckling. I intervjuer och samtal med såväl elever som lärare samt vid intervjun med skolledningen framkommer en samstämmig bild att detta projekt har varit ett värdefullt inslag i skolans övergripande arbete med demokrati och värdegrund. Samtliga intervjuade menar också att projektet har ökat elevernas insikt om hur man lokalt kan bidra till en bättre framtid vad beträffar användning av jordens resurser. I intervjun med skolledningen samt av inspektörernas observationer vid besöket framgår att skolan också har ett samarbete med andra myndigheter och organisationer med utgångspunkt att bland annat öka elevernas känsla av trygghet och trivsel i skolan. Återkommande besök från polismyndigheten och andra brottsförebyggande organisationer hör till detta samarbete. Inspektörerna noterar att vid skolbesöket umgås representanter från bland annat den lokala polismyndigheten med eleverna under lunchtiden i skolans matsal.

Inspektörerna har under besöket deltagit i ett klassrådsmöte för samtliga elever i årkurs 8 samt tagit del av flera klassråds- och elevrådsprotokoll. Det generella intrycket är att eleverna diskuterar för dem viktiga spörsmål som har direkt anknytning till deras studier. Som exempel på detta kan nämnas elevernas synpunkter på läroböcker, utflykternas funktion samt det allmänna samtalsklimatet i klassen. Dock framgår av intervjuer och samtal med elever samt av inspektörernas observationer att flera elever uttrycker att de inte får någon återkoppling på de frågor som tidigare har diskuterats i klass- och elevrådet. I Skolinspektionens verksamhetsbedömning, som både rektorn och lärarna på Grindstorpsskolan har fyllt i, framkommer det också en samstämmig bild av att

skolans personal i liten utsträckning har en gemensam och tydlig bild av det demokratiska uppdraget.[4] De intervjuade lärarna menar att väldigt mycket av skolans kompetensutvecklingsdagar det senaste året har gått till kommunövergripande IT-satsningar eller till implementering av de nya kursplanerna. Som en konsekvens av detta menar såväl skolledningen som lärare att det inte har funnits tid till andra områden där kompetenshöjande insatser behövs.

De elever som inspektörerna intervjuar och samtalar med berättar att de inte har varit delaktiga i framtagandet av skolans ordningsregler eller plan mot kränkande behandling. Inte heller upplever de intervjuade eleverna att alla lärare bjuder in dem att medverka i processen med att fastställa vilka arbetssätt, arbetsformer och innehåll de olika momenten i undervisningen ska bestå av. Detta sammanfaller med resultatet av Skolinspektionens elevenkät.[5] Dock visar motsvarande lärarenkät att lärarna uppfattar att eleverna har goda möjligheter att påverka arbetssätten i undervisningen.[6] Vid intervjun med skolledningen framgår att de uppfattar att skolan har bättrat sig avseende dels det formella inflytandet och dels elevinflytandet i klassrummet, men att de också har noterat att de fortfarande nås av elevklagomål. När det gäller framtagandet av ordningsregler konstaterar de intervjuade lärarna att dessa diskuteras vid klassråd, men att de inte revideras så ofta som de borde och att årets elever har indikerat att de vill ha strängare regler. De intervjuade eleverna menar att det som lärarna uppfattar som diskussion i detta sammanhang handlar mer om en kort hänvisning till ordningsreglerna utan utrymme för djupare eftertanke. Inspektörernas intryck är att det finns ett gap mellan å ena sidan eleverna och å andra sidan lärare samt skolledningen när det gäller upplevt elevinflytande.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att det på Grindtorpsskolan finns en genomtänkt strategi för att utveckla skolans värdegrundsarbete. Däremot behöver skolan arbeta mer aktivt med att involvera eleverna i det demokratiska uppdraget. Ett sätt att ta sig an detta är att skolan skapar förutsättningar för ökat deltagande i arbetet med elevdemokrati. Detta gäller såväl

---

[4] Jfr föregående fotnot (3). På påståendet ”Skolans personal har en gemensam och tydlig bild av det demokratiska uppdraget” i verksamhetsbedömningen skattar både lärarna och rektorn Grindtorpsskolan som ”2”.

[5] En majoritet av eleverna svarar ”stämmer ganska dåligt” eller ”stämmer mycket dåligt” på påståendet ”I min skola är eleverna med och bestämmer hur vi ska arbeta med olika skoluppgifter”.

[6] Beträffande påståendet ”Jag låter mina elever påverka arbetssätten i undervisningen” svarar samtliga lärare ”stämmer ganska bra” eller ”stämmer mycket bra”.

elevernas medverkande i upprättandet av skolans ordningsregler som ett reellt elevinflytande i undervisningen.

Undervisning och kommunikationsklimat i klassrummen

Det kvalitetsaspekter som beskrivs och diskuteras under denna rubrik uppehåller sig vid hur demokrati- och värdegrundsuppdraget iscensätts i klassrummen och hur det anpassas till undervisningen i olika ämnen. Resonemangen lyfter fram om undervisningen struktureras och genomförs så att alla elever får möjlighet att uttrycka, utmana och kritiskt reflektera över sina egna föreställningar och åsikter i relation till olika slags kunskap, synsätt och normer.[7]

Kunskaper och värden i undervisningen

Skolledningen och lärarna har, från och med höstterminens start, gemensamt utarbetat en mall för planering av undervisningen i samtliga ämnen. Enligt rektorn är avsikten med mallen att den undervisning som bedrivs ska vara strukturerad och tydlig. Inspektörerna har tagit del av planeringarna i flera ämnen gällande den besökta klassen och noterar att de innehåller beskrivningar över det valda arbetsområdet med tydliga kopplingar till kursplanernas syften och centrala innehåll. I den delen av planeringen som kallas för ”förankring i läroplanen” finns det flera exempel där både kunskaper och värden lyfts fram. Att ”uttrycka och värdera olika ståndpunkter”, ”värdera val och handlingar utifrån perspektivet hållbar utveckling” eller ”använda matematikens uttrycksformer för att samtala om, argumentera och redogöra för frågeställningar, beräkningar, och slutsatser” är några exempel på texter där även förmågor och värden uppmärksammas.

Av kursplanerna för de samhällsorienterande ämnena framgår att samhällskunskap, historia och religionskunskap har en särställning när det gäller att främja skolans demokrati- och värdegrundsuppdrag. Vid skolbesöket får inspektörerna observera två lektioner i ämnet samhällskunskap. Det aktuella arbetsområdet handlar om demokrati och diktatur. I planeringen har läraren uppmärksammat vikten av att eleverna bland annat ska reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser. Under den första lektionen övar eleverna gruppvis att ta ställning till vilka faktorer de anser är viktigast i en demokrati. I nästa steg tränar eleverna

[7] Skolverkets Allmänna Råd (2011). *Planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan*. Skolverket: Stockholm.

på några vardagsexempel som har att göra med att värdera om ett öppet eller ett slutet omröstningsförfarande är att föredra. I den andra lektionen behandlas begreppen offentlighetsprincip och parlamentarism. Eleverna får också ta del av filmer som uppmärksammar massmedias roll i en demokrati och hur elevdemokrati rent praktiskt utövas på svenska gymnasieskolor. Inspektörerna noterar att under båda lektionerna får eleverna utrymme att ta upp spontana frågor och synpunkter som kopplar samman arbetsområdet med elevernas egna vardagliga uppfattningar om hur demokratiska processer påverkar dem i skolan. De intervjuade eleverna berättar också om att i de samhällsorienterande ämnena finns det möjligheter att diskutera dagsaktuella världshändelser såsom förekomst av barnsoldater i Afrika.

I läroplanen står det att i all undervisning är det angeläget att lärarna tillämpar ett etiskt, historiskt och internationellt perspektiv samt ett miljöperspektiv.[8] Inspektörernas samlade intryck är att dessa perspektiv behandlas i lärarnas ordinarie undervisning. Det ämnesövergripande projektet om hållbar utveckling, där flera ämnen är inblandade, är ett exempel på detta. I ämnet idrott och hälsa noterar inspektörerna att elever får ta del av och diskutera etiska aspekter kring doping. I ämnet bild startar läraren sina lektioner med att be elever reflektera över en målning från olika historiska epoker.

Inspektörernas iakttagelser av undervisningen visar att de flesta lärare har en tydlig start och avslut på lektionerna, vilket bidrar till att undervisningen överlag upplevs som strukturerad. Dock saknas i de flesta fall en tydlig koppling mellan de olika momenten i undervisningen och de kunskaper, förmågor och värden som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. Utifrån lektionsobservationerna är det inspektörernas generella intryck att det är arbetsmomentens innehåll som styr undervisningen. Det är varierande i vilken utsträckning kursens syfte klargörs eller motiveras, eller att lektionernas innehåll placeras i ett större sammanhang. I intervjuer och samtal med elever framkommer att eleverna inte alltid förstår innehållet i de skriftliga planeringarna eller får syftet med valt arbetsområde tydligt förklarat för sig av läraren. Vid intervjuer och samtal med lärare framkommer att det ibland upplevs vara svårt att bryta ner kursplanens syfte och mål så att alla elever kan förstå, detta på grund av varierande språkkunskaper hos eleverna.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att lärarna på Grindtorpsskolan planerar undervisningen så att eleverna får möjlighet att ta del av både kunskaper och värden. Det finns också i skolan goda exempel som visar att undervisningen genomförs på sätt som ger eleverna förutsättningar att

[8] Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011(Lgr 11).

utveckla både kunskaper och värden. Dock genomför inte alla lärare undervisningen, så att elevernas medborgerliga kompetens i alla avseenden utvecklas i tillräcklig utsträckning. Rektorn bör säkerställa att kursplanernas syfte och mål förankras på ett tydligare sätt i alla ämnen så att samtliga elever – oavsett språknivå– får de förutsättningar de behöver för att utveckla sina förmågor och värden.

Alla elevers möjligheter att komma till tals i undervisningen

Klassen som inspektörerna har följt består av en blandning av ambitiösa, tysta och tillsynes icke-motiverade elever. Som tidigare nämnts hänvisar såväl lärare som skolledningen till att kunskapsspannet bland eleverna i klassen är brett. En anledning till detta är att somliga elever har haft en relativt kort skolgång i Sverige och därmed har vissa språkliga svårigheter. Andra elever, uppger såväl specialpedagogen som skolledningen vid intervju, har läs- och skrivsvårigheter och är i behov av särskilda stödinsatser. Vidare påpekar skolledningen att man på skolan, som ett led i att skapa förutsättningarna för att tillgodose samtliga elevers behov av stöd, arbetar i relativt små undervisningsgrupper.

I intervjuer och samtal med lärare framgår att de gör medvetna satsningar för att låta elever som har språkliga eller andra svårigheter komma till tals. Detta bekräftas av inspektörernas iakttagelser. Elever som inte är vana att ta plats uppmuntras att på olika sätt att vara delaktiga i undervisningen, såsom vid gemensamma redovisningar eller via gruppövningar. Rent generellt är lärarna på Grindtorpsskolan bra på att gå runt i klassen och stämma av med enskilda elever när eleverna arbetar med grupp- eller individuella uppgifter. De bemöter på ett konstruktivt sätt elever som förefaller passiva eller oengagerade. Exempelvis noterar inspektörerna att lärarna, vid gemensamma redovisningstillfällen, överlag är bra på att vända sig till tysta elever och be de att också visa sina kunskaper.

Vid gemensamma genomgångar eller redovisningar ser inspektörerna goda exempel på situationer där lärare försöker fördela ordet i klassen. Ett exempel på detta är när en lärare frågar klassen om de har förstått innehållet i ett moment och några elever räcker upp handen och säger att de inte förstått. Läraren väljer då att lämna ordet till någon annan i klassen att förklara. Andra lärare ber till synes tysta elever ge svar på en fråga, trots att mer dominanta elever redan är halvvägs på väg att återge sina förklaringar. Ännu ett annat exempel är när en lärare ger uppmuntrande feedback till en elev som svarar på en fråga, trots att eleven tidigare sagt sig inte ha gjort klart läxan.

Utifrån ett genusperspektiv är emellertid inspektörernas generella intryck att undervisningens kvalitet varierar. Inspektörerna noterar exempelvis att det övervägande är flickor som deltar och aktivt bidrar till diskussionerna under klassrådstiden medan pojkarna har en mer passiv roll. Detta överensstämmer även med andra lektioner som inspektörerna observerar. Överlag dominerar flickorna gemensamma frågestunder och klassdiskussioner. Dock förekommer på vissa andra lektioner att pojkar tar stor plats i klassen på bekostnad av flickornas möjligheter att komma till tals. Kännetecknande för dessa lektioner är att pojkarna sitter tillsammans i en grupp. Samtidigt som pojkarna i viss utsträckning sporrar varandra i studierna bidrar gruppen till en högre ljudnivå och stökighet i klassen. I sådana situationer missar vissa lärare att fördela ordet lika mycket bland flickor och pojkar.

Vid intervjuer och samtal med elever framkommer att när läraren bestämmer elevernas platser i klassrummet ökar möjligheten att låta alla komma till tals. Detta bekräftas även av intervjun med lärare. I intervju med skolledningen framkommer att skolan inte har gjort någon medveten satsning vad beträffar arbetet för jämställdhet mellan flickor och pojkar eller för att motverka traditionella könsroller. Däremot har vissa lärare under mentorstiden diskuterat med elever förekomsten av traditionella könsroller i samhället.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att lärarna på Grindtorpsskolan i viss utsträckning strukturerar och genomför undervisningen så att det ökar elevernas möjligheter att komma till tals. Lärarna skapar överlag goda förutsättningar för att få alla elever, inklusive elever som inte förefaller aktiva, delaktiga i diskussioner och i arbetsprocesser. Beträffande uppdraget att motverka traditionella könsroller i klassrummet behöver dock vissa lärare skapa strategier för att säkerställa rättvisa och jämställdhet.

Kritiskt och normkritiskt tänkande i undervisningen

Vid intervjuer med såväl skolledningen som lärare och övrig personal framgår en samstämmig bild av att en viktig förutsättning för att eleverna på Grindtorpsskolan ska kunna kritisk granska, problematisera och värdera påståenden i undervisningen är att lärarna aktivt stärker elevernas språkutveckling. Av samma intervjuer framgår att skolans lärare anser sig arbeta i motvind vad beträffar elevernas kunskaper i svenska språket, något som uppges bero på områdets socioekonomiska förhållanden och att skolan regelbunden tar emot nyanlända elever. Ytterligare en komplicerande faktor är, enligt lärarna, det breda kunskapsspannet i enskilda klasser som till viss del beror på att elever språkmässigt ligger på olika nivåer. Inspektörernas intryck på lektionsobservation-

erna är också att vissa elever har ett något begränsat ordförråd i svenska. I samband med att eleverna fyller i Skolinspektionens elevenkät noterar inspektörerna till exempel att flera elever frågar över betydelsen av ord som ”elevinflytande” eller ”värdegrund”. För att möta språkbehoven uppger skolledningen vid intervjun att lärarna utgår från ett språkutvecklande arbetssätt i undervisningen. Dock framgår av samma intervju att skolans arbetslag saknar samsyn kring vad ett språkutvecklande arbetssätt innebär och att skolan inte har hunnit utarbeta en övergripande undervisningsstrategi för detta. De intervjuade lärarna berättar att de utgår ifrån ”att alla lärare är svensklärare” och har inställningen att alltid vara behjälpliga vad beträffar språkutvecklingen i svenska.

Utifrån genomförda lektionsbesök konstaterar inspektörerna att det varierar i vilken utsträckning lärarna sätter in språket i ett sammanhang som ger eleverna mening och förståelse. Exempelvis noterar inspektörerna hur en lärare medvetet väljer att introducera och exemplifiera endast två nya ämnesspecifika begrepp under lektionen. Vidare konstaterar inspektörerna att den efterföljande lärarledda helklassdiskussionen underlättar för eleverna att relatera innehållet i undervisningen till de egna erfarenheterna. Sammantaget är inspektörernas intryck att läraren lyckas strukturera och genomföra undervisningen så att olika åsikter och synsätt synliggörs. Dock framgår av andra lektionsbesök som inspektörerna observerar att lärarnas språkutvecklande arbetssätt inte möjliggör för eleverna att fullt ut ventilera olika åsikter eller utveckla förmågan att föra fram argument och tänka kritiskt. Till exempel tenderar några lärare att introducera många till synes svåra ord och begrepp, vilket försvårar möjligheten för elever att utveckla verktyg för att argumentera och kritiskt granska. I dessa sammanhang handlar elevernas inlärning i huvudsak om att reproducera informationen som behandlas i undervisningen. Vidare noterar inspektörerna att andra lärare inte ger tillräckligt utrymme för uppföljningsfrågor eller för synpunkter att ventileras i samband med elevpresentationer eller redovisningar. Eleverna hinner enligt vad inspektörerna kan iaktta därmed sannolikt inte problematisera eller analysera så att processen med kritiskt tänkande kan inledas. Vid intervju med skolledningen framkommer att skolans rektor planerar fortbildning för lärarna som skall leda till ett deliberativt förhållningssätt att genomsyra allt lärande. Vissa elevers reaktioner i undervisningen och av intervjuer och samtal med elever tyder enligt inspektörerna också på att de har svårt att förstå vissa genomgångar som är rent språkligt för avancerade.

Vid intervjuer med lärare framgår att det i viss utsträckning förekommer intressanta samtal som berör elevernas etniska, kulturella eller religiösa erfarenheter. Detta gäller exempelvis när klassen arbetar med evolutionsteorin där elevernas religiösa uppfattningar ställs sida vid sida med vetenskapliga förkla-

ringsmodeller. Dock framgår av samma intervjuer att eleverna oftast väljer att via enskilda samtal med läraren ta upp känsliga ämnen såsom homosexualitet, sexualitet eller om olika etniska konflikter istället. Detta bekräftas av intervjuer och samtal med elever. Vid intervjuer och samtal med såväl elever som lärare framkommer också att innehållet i ämnesundervisningen inte ofta tar tillvara på de olika erfarenheter och kulturella bakgrunder som eleverna har med sig till skolan. Vidare framkommer i intervjuer med lärare att det inte är vanligt med utblickar eller jämförelser med hur fenomen kan se ut på andra håll i världen och att de kan bli bättre på att knyta an innehållet i undervisningen till elevernas erfarenhetshorisont. Ett konkret sätt att angripa detta, menar de intervjuade eleverna, är att de i större utsträckning får medverka i planeringen av nya arbetsområden i undervisningen.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att undervisningen i viss utsträckning främjar elevernas förmåga att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till kunskap och lärande. För att i högre grad främja alla elevers utvecklande av denna medborgliga kompetens behöver dock lärarna i första hand enas om innebörden och innehållet i ett språkutvecklande arbetssätt för att på ett tydligare och mer effektivt sätt kunna integrera och använda detta i sin undervisning. Vidare behöver lärarna vid planering och genomförande av arbetsområden medvetet använda elevernas olika kulturella erfarenheter i syfte att stödja arbetet med kritiskt och normkritiskt tänkande.

Syfte och frågeställningar

Skolan har ett dubbelt uppdrag som förstärkts i den nya skollagstiftningen, och som består i att förmedla och förankra såväl kunskaper som demokratiska värden. Det demokratiska uppdraget ska enligt styrdokumenten genomsyra hela verksamheten och vara närvarande i undervisningen i alla ämnen. Kvalitetsgranskningens syfte är att granska hur detta sker på grundskolor runt om i landet, för att identifiera utvecklingsområden såväl som framgångsfaktorer som kan bidra till förhöjd kvalitet i skolornas demokrati- och värdegrundsarbete.

För att uppnå syftet genomförs granskningen utifrån en övergripande frågeställning om *huruvida undervisningen och kommunikationsklimatet på de granskade skolorna ger eleverna förutsättningar att tillägna sig medborgerlig kompetens i form av grundläggande värden, kunskaper och förmågor, som de enligt styrdokumenten behöver för att leva och verka i ett demokratiskt samhälle.* Denna frågeställning har i sin tur brutits ned i sex mer specifika frågor, som omfattar olika delar av de enskilda

skolornas demokrati- och värdegrundsarbete inom ramen för de båda granskningsområdena ovan:

1) Säkerställer rektor att det finns en gemensam strategi som genomsyrar skolans demokrati- och värdegrundsarbete?
2) Tar rektor och lärare ansvar för att det råder ett diskussionsklimat på skolan som tillåter olika slags meningsutbyten?
3) Struktureras och genomförs undervisningen så att eleverna får ta del av både kunskaper och värden?
4) Struktureras och genomförs undervisningen så att alla elever får komma till tals?
5) Struktureras och genomförs undervisningen så att information kan värderas, kommenteras och diskuteras kritiskt och sakligt i olika ämnen?
6) Struktureras och genomförs undervisningen så att olika åsikter, normer och synsätt tillåts, synliggörs och vid behov diskuteras normkritiskt?

Metod och material

Granskningen genomförs i form av så kallade *fallstudier*, på totalt 17 grundskolor, slumpmässigt utvalda i 10 kommuner med lågt valdeltagande. Fallstudieansatsen innebär att varje skola betraktas som ett separat ”fall” och de enskilda skolornas processer avseende demokrati- och värdegrundsarbetet granskas utifrån så många källor som möjligt och med hjälp av flera olika metoder. Särskilt fokus läggs på lektionsobservationer, genom att inspektörerna tillbringar största delen av de fyra dagar som de visats på en skola, med att följa en viss klass eller elevgrupp, företrädesvis i årskurs 8, på deras undervisning i olika ämnen. Denna rapport omfattar en klass i årskurs 8. Totalt har Skolinspektionen besökt nio lektioner och ett klassrådsmöte under skolbesöket. I anslutning till lektionsobservationerna har samtal förts med undervisande lärare och enkla enkäter har delats ut till elever och lärare. Underlag för bedömning har utöver detta erhållits genom en övergripande dokumentgenomgång, däribland av skolans självvärdering av verksamheten och lärarnas lektionsplaneringar, fokusgruppintervjuer med elever, lärare respektive övrig personal samt en avslutande intervju med rektor.